श्रीः
श्रीमते रामानुजाय नमः
श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः
ओं नमो भगवते वासुदेवाय

महर्षि वेदव्यासप्रणीतं श्रीमद्भागवतमहापुराणम्

॥ पञ्चमस्कन्धे चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

श्री रङ्गरामानुज महादेशिकन्

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

श्रीः

श्रीमते रामानुजाय नमः

श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः

ओं नमो भगवते वासुदेवाय

श्रीमद्भागवतमहापुराणम्

॥ पञ्चमस्कन्धे चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

श्रीशुक उवाच
अधस्तात्सवितुर्योजनायुते स्वर्भानुर्नक्षत्रव -
च्चरतीत्येके योऽसावमरत्वं ग्रहत्वं चालभत।
भगवदनुकम्पया स्वयमसुरापसदः सैंहिकेयो
ह्यतदर्हस्तस्य तात जन्म कर्माणि चोपरिष्टा -
द्वक्ष्यामः ॥ 1 ॥

यददस्तरणेर्मण्डलं प्रतपतस्तद्विस्तरतो
योजनायुतमाचक्षते द्वादशसहस्रं सोमस्य
त्रयोदशसहस्रं राहोर्यः पर्वणि
तद्व्यवधानकृद्वैरानुबन्धः
सूर्याचन्द्रमसावभिधावति ॥ 2 ॥

तन्निशम्योभयत्रापि भगवता रक्षणाय प्रयुक्तं
सुदर्शनं नाम भागवतं दयितमस्त्रं तत्तेजसा
दुर्विषहं मुहुः परिवर्तमानमभ्यवस्थितो
मुहूर्तमुद्विजमानश्चकितहृदय आरादेव निवर्तते
तदुपरागमिति वदन्ति लोकाः ॥ 3 ॥

ततोऽधस्तात्सिद्धचारणविद्याधराणां
सदनानि तावन्मात्र एव ॥ 4 ॥

ततोऽधस्ताद्यक्षरक्षःपिशाचप्रेतभूतगणानां
विहाराजिरमन्तरिक्षं यावद्वायुः प्रवाति यावन्मेघा
उपलभ्यन्ते ॥ 5 ॥

ततोऽधस्ताच्छतयोजनान्तर इयं पृथिवी याव -
द्धंसभासश्येनसुपर्णादयः पतत्त्रिप्रवरा
उत्पतन्तीति ॥ 6 ॥

उपवर्णितं भूमेर्यथा सन्निवेशावस्थानमवनेर -
प्यधस्तात् सप्तभूविवरा एकैकशो योजनायु -
तान्तरेणायामविस्तारेणोपक्लृप्ता अतलं वितलं
सुतलं तलातलं महातलं रसातलं
पातालमिति ॥ 7 ॥

एतेषु हि बिलस्वर्गेषु स्वर्गादप्यधिककाम -
भोगैश्वर्यानन्दभूतिविभूतिभिः
सुसमृद्धभवनोद्यानाक्रीडाविहारेषु
दैत्यदानवकाद्रवेया नित्यप्रमुदिता -
नुरक्तकलत्रापत्यबन्धुसुहृदनुचरा गृहपतय
ईश्वरादप्यप्रतिहतकामा मायाविनोदा निवसन्ति ॥ 8 ॥

येषु महाराज मयेन मायाविना विनिर्मिताः
पुरो नानामणिप्रवरप्रवेकविरचितविचित्रभवन -
प्राकारगोपुरसभाचैत्यचत्वरायतनादिभि -
र्नागासुरमिथुनपारावतशुकसारिकाकीर्णकृत्रिम -

भूमिभिर्विवरेश्वरगृहोत्तमैः समलङ्कृताश्च -
कासति ॥ 9 ॥

उद्यानानि चातितरां मन इन्द्रियानन्दिभिः
कुसुमफलस्तबकसुभगकिसलयावनतरुचिर -
विटपविटपिनां लताङ्गालिङ्गितानां श्रीभिः
समिथुनविविधविहङ्गमजलाशयानाममल -
जलपूर्णानां झषकुलोल्लङ्घनक्षुभितनीरनीरज -
कुमुदकुवलयकह्लारनीलोत्पललोहितशतपत्रादि
वनेषु कृतनिकेतनानामेकविहाराकुलमधुर -
विविधस्वनादिभिरिन्द्रियोत्सवैरमरलोकश्रिय -
मतिशयितानि ॥ 10 ॥

यत्र ह वाव न भयमहोरात्रादिभिः
कालविभागैरुपलक्ष्यते ॥ 11 ॥

यत्र हि महाहिप्रवरशिरोमणयः सर्वं
तमः प्रबाधन्ते ॥ 12 ॥

न वा एतेषु वसतां दिव्यौषधिरसरसायनान्नपान -
स्नानादिभिराधयो व्याधयो वलीपलितजरादयश्च
देहवैवर्ण्यदौर्गन्ध्यस्वेदक्लमग्लानिरिति
वयोऽवस्थाश्च भवन्ति ॥ 13 ॥

न हि तेषां कल्याणानां प्रभवति कुतश्चन मृत्युर्विना
भगवत्तेजसश्चक्रापदेशात् ॥ 14 ॥

यस्मिन् प्रविष्टेऽसुरवधूनां प्रायः पुंसवनानि
भयादेव स्रवन्ति पतन्ति च ॥ 15 ॥

अथातले मयपुत्रोऽसुरो बलो निवसति येन ह वा
इह सृष्टाः षण्णवतिर्मायाः काश्चनाद्यापि
मायाविनो धारयन्ति यस्य च जृम्भमाणस्य मुखतस्त्रयः
स्त्रीगणा उदपद्यन्त स्वैरिण्यः कामिन्यः पुंश्चल्य
इति या वै बिलायनं प्रविष्टं पुरुषं रसेन
हाटकाख्येन साधयित्वा
स्वविलासावलोकनानुरागस्मितसंलापोपगूहनादिभिः
स्वैरं किल रमयन्ति यस्मिन्नुपयुक्ते पुरुष ईश्वरोऽहं
सिद्धोऽहमित्ययुतमहागजबलमात्मानमभिमन्यमानः
कत्थते मदान्ध इव ॥ **16** ॥

ततोऽधस्ताद्वितले हरो भगवान् हाटकेश्वरः
स्वपार्षदभूतगणावृतः प्रजापतिसर्गोप -
बृंहणाय भवो भवान्या सह मिथुनीभूत
आस्ते यतः प्रवृत्ता सरित्प्रवरा हाटकी नाम
भवयोर्वीर्येण यत्र चित्रभानुर्मातरिश्वना
समिध्यमान ओजसा पिबति तन्निष्ठ्यूतं हाटकाख्यं
सुवर्णं भूषणेनासुरेन्द्रावरोधेषु पुरुषाः
सह पुरुषीभिर्धारयन्ति ॥ **17** ॥

ततोऽधस्तात्सुतले उदारश्रवाः पुण्यश्लोको
विरोचनात्मजो बलिर्भगवता महेन्द्रस्य प्रियं
चिकीर्षमाणेनादितेर्लब्धकायो भूत्वा
वटुवामनरूपेण पराक्षिप्तलोकत्रयो भगवदनु -
कम्पयैव पुनः प्रवेशित इन्द्रादिष्वविद्यमानया
सुसमृद्धया श्रियाभिजुष्टः
स्वधर्मेणाराधयंस्तमेव

भगवन्तमाराधनीयमपगत -
साध्वस आस्तेऽधुनापि ॥ **18** ॥

नो एवैतत्साक्षात्कारो भूमिदानस्य
यत्तद्भगवत्यशेषजीवनिकायानां जीवभूतात्मभूते
परमात्मनि वासुदेवे तीर्थतमे पात्र उपपन्ने परया
श्रद्धया परमादरसमाहितमनसा सम्प्रतिपादितस्य
साक्षादपवर्गद्वारस्य यद्बिलनिलयैश्वर्यम् ॥ **19** ॥

यस्य ह वाव क्षुतपतनप्रस्खलनादिषु विवशः
सकृन्नामाभिगृणन् पुरुषः कर्मबन्धनमञ्जसा
विधुनोति यस्य हैव प्रतिबाधनं मुमुक्षवो -
ऽन्यथैवोपलभन्ते ॥ **20** ॥

तद्भक्तानामात्मवतां सर्वेषामात्मन्यात्मद
आत्मतयैव ॥ **21** ॥

न वै भगवान् नूनममुष्यानुजग्राह यदुत
पुनरात्मानुस्मृतिमोषणं मायामयभोगै -
श्वर्यमेवातनुतेति ॥ **22** ॥

यत्तद्भगवतानधिगतान्योपायेन
याच्ञाच्छलेनापहृत स्वशरीरावशेषितलोकत्रयो
वरुणपाशैश्च सम्प्रतिमुक्तो
गिरिदर्यां चापविद्ध इति होवाच ॥ **23** ॥

नूनं बतायं भगवानर्थेषु न निष्णातो
योऽसाविन्द्रो यस्य सचिवो मन्त्राय वृत
एकान्ततो बृहस्पतिस्तमतिहाय स्वयमु -

पेन्द्रेणात्मानमयाचतात्मनश्चाशिषो नो एव
तद्दास्यमतिगम्भीरवयसः कालस्य
मन्वन्तरपरिवृत्तं कियल्लोकत्रयमिदम् ॥ 24 ॥

यस्यानुदास्यमेवास्मत्पितामहः किल वव्रे न तु
स्वपित्र्यं यदुताकुतोभयं पदं दीयमानं
भगवतः परमिति भगवतोपरते खलु स्वपितरि ॥ 25 ॥

तस्य महानुभावस्यानुपथममृजितकषायः को
वास्मद्विधः परिहीणभगवदनुग्रह
उपजिगमिषतीति ॥ 26 ॥

तस्यानुचरितमुपरिष्टाद्विस्तरिष्यते यस्य
भगवान् स्वयमखिलजगद्गुरुर्नारायणो द्वारि
गदापाणिरवतिष्ठते निजजनानुकम्पितहृदयो
येनाङ्गुष्ठेन पदा दशकन्धरो योजना -
युतायुतं दिग्विजय उच्चाटितः ॥ 27 ॥

ततोऽधस्तात्तलातले मयो नाम दानवेन्द्रस्त्रि -
पुराधिपतिर्भगवता पुरारिणा त्रिलोकीशं
चिकीर्षुणा निर्दग्धस्वपुरत्रयः तत्प्रसादाल्लब्ध -
पदो मायाविनामाचार्यो महादेवेन परिरक्षितो
विगतसुदर्शनभयो महीयते ॥ 28 ॥

ततोऽधस्तान्महातले काद्रवेयाणां सर्पाणां
नैकशिरसां क्रोधवशो नाम गणः कुहकतक्षक -
कालियसुषेणादिप्रधाना महाभोगवन्तः
पतत्त्रिराजाधिपतेः पुरुषवाहादनवरतमुद्विजमानाः

स्वकलत्रापत्यसुहृत्कुटुम्बसङ्गेन क्वचित्प्रमत्ता
विहरन्ति ॥ **29** ॥

ततोऽधस्ताद्रसातले दैतेया दानवाः पणयो नाम
निवातकवचाः कालेया हिरण्यपुरवासिन इति
विबुधप्रत्यनीका उत्पत्त्या महौजसो महासाह -
सिनो भगवतः सकललोकानुभावस्य हरेरेव तेजसा
प्रतिहतबलावलेपा बिलेशया इव वसन्ति ये वै
सरमयेन्द्रदूत्या वाग्भिर्मन्त्रवर्णाभि -
रिन्द्राद्बिभ्यति ॥ **30** ॥

ततोऽधस्तात्पाताले नागलोकपतयो वासुकिप्रमुखाः
शङ्खकुलिकमहाशङ्खश्वेतधनञ्जयधृतराष्ट्रशङ्ख -
चूडकम्बलाश्वतरदेवदत्तादयो महाभोगिनो
महामर्षा निवसन्ति येषामु ह वै
पञ्चसप्तदशशतसहस्रशीर्षाणां
फणासु विरचिता महामणयो रोचिष्णवः
पातालविवरतिमिरनिकरं स्वरोचिषा विधमन्ति ॥ **31** ॥

॥ इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां
पञ्चमस्कन्धे राह्वादिस्थितिबिलस्वर्गमर्यादानिरूपणं
नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥